

Landschap verbindende schakel tussen oude en nieuwe bewoners

Sinds enige decennia verandert het platteland van een productielandschap in de richting van een consumptielandschap. Het aantal agrariërs daalt en minder inwoners zijn economisch lokaal gebonden. Het grootste deel van de bevolking werkt in de steden. Verder zoeken stedelingen op het platteland een aantrekkelijke woonomgeving. Nieuwkomers gaan een groter deel van de plattelandsbevolking uitmaken en zetten een stempel op het buitengebied. Wat levert dit op voor het landschap?

De veranderende samenstelling van de bevolking op het platteland kan ertoe leiden dat de binding van die bewoners met hun gemeente en hun woonomgeving verandert. Het LEI heeft hiernaar een verkennend onderzoek gedaan in Reeuwijk en Schouwen-Duiveland. Daarbij is aandacht besteed aan wie als nieuwkomer worden gezien, in hoeverre zij lokaal actief zijn en hun bijdrage aan het landschap (Overbeek *et al*, 2007).

Reeuwijk en Schouwen-Duiveland

De gemeente Reeuwijk ligt midden in het Groene Hart en wordt gekenmerkt door een veenweidelandschap en plassen, ontstaan door de winning van turf. Een kwart van de oppervlakte van de gemeente bestaat uit water. Wanneer we naar het aantal hectares land kijken, dan valt het agrarische karakter op (88%). Sinds het einde van de turfwinning in de jaren twintig van de vorige eeuw heeft het gebied naast de agrarische functie ook een woonfunctie en een recreatieve functie gekregen.

Schouwen-Duiveland is het meest noordelijke “eiland” van de provincie Zeeland. Ook hier speelt de landbouw een belangrijke rol. Tweederde van het landoppervlak is in agrarisch gebruik, vooral voor akkerbouw. Daarnaast bestaat bijna een vijfde van het landoppervlak uit natuur- en recreatiegebied, vooral strand en de Boswachterij Westenschouwen. Aan natte natuur geen gebrek. Bekend zijn het Grevelingenmeer in het noorden en het Nationaal Park Oosterschelde in het zuiden. Al het grote water is Natura 2000-gebied.

Reeuwijk lijkt wat betreft dynamiek in inwonersaantallen een oase van rust. Het telde in 2005 12.829 inwoners, wat zelfs minder is dan in 1975 (13.109 inwoners). Wel verandert de bevolking door mensen die zich vestigen en anderen die vertrekken. Reeuwijk is qua beschikbare huizen een dure gemeente. Tussen 2000 en 2005 steeg de WOZ-waarde van de huizen tot 312.000 euro, ruim boven het Nederlands gemiddelde en het gemiddelde van de Randstad (www.cbs.nl). Verder zijn er weinig huurwoningen.

Op Schouwen-Duiveland is het aantal inwoners tussen 1996 en 2006 licht toegenomen (van 32.339 naar 34.435). Nieuwkomers zijn zowel binnen de kernen als in het buitengebied te vinden. Vooral woningen in het buitengebied zijn geliefd bij nieuwkomers. De WOZ-waarde bedroeg in 2005 209.000 euro (www.cbs.nl). Dit is ook hoger dan het Nederlandse gemiddelde, maar lager dan in de Randstad.

Nieuwkomers worden als anders ervaren

Uit de gesprekken blijkt dat de definitie van een nieuwkomer niet eenduidig is. Drie factoren zijn van belang en verwijzen allen naar 'het als anders worden ervaren'. De eerste factor is vanuit wiens perspectief wordt gekeken. Autochtonen lijken een andere definitie te hebben dan nieuwkomers of bezoekers van het dorp.

'Als iemand hier 60 jaar woont, dan vindt hij iemand die hier 30 jaar terug is komen wonen een nieuwkomer.'

'Als ik met Reeuwijkers praat dan maken ze al een onderscheid tussen de drie delen van Reeuwijk. Verhuis je naar een ander deel dan ben je een nieuwkomer. Een wat ruimere benaming is of je uit de buurt komt, dat wil zeggen uit deze of uit een buurgemeente op het platteland. De stad Gouda valt hierbuiten.'

'Iemand die van buiten het eiland komt, is een nieuwkomer. Helemaal als deze van buiten Zeeland komt.'

Het beeld dat hieruit opdoemt is dat autochtonen een beperktere definitie hanteren en dus iemand sneller als een nieuwkomer zien of langer als een nieuwkomer beschouwen dan de anderen doen. De tweede factor is de inbreng van nieuwkomers. Willen zij bijdragen aan de gemeenschap en omgekeerd staat de lokale gemeenschap open om hen te verwelkomen? De derde factor is de mate van concentratie van nieuwkomers ten opzichte van autochtonen. Eenlingen die zich in een agrarische omgeving vestigen, vallen eerder op dan groepen nieuwkomers die zich in de buurt van een 'exclusieve groenblauwe omgeving' vestigen.

Nieuwkomers zijn vooral actief in het lokale verenigingsleven

Over nieuwkomers in het buitengebied van Reeuwijk en Schouwen-Duiveland bestaan allerlei beelden. In het algemeen hebben zij volgens de geïnterviewden vaak meer geld, meer opleiding en werken zij vaker elders. In Schouwen-Duiveland is een deel niet helemaal nieuw, maar een 'terugkomer'. Nieuwkomers zijn actief in het lokale verenigingsleven, maar kiezen daarbij soms andere ontmoetingsplekken dan autochtonen doen. Zo zijn zij vaker te vinden bij weldoenerorganisaties (Rotary), tennis en hockey en autochtonen vaker bij religieuze organisatie, voetbal en korfbal.

Nieuwkomers zijn minder actief in het lokale beleid. Het is voor hen moeilijker om verkozen te worden in de lokale politiek. Dat heeft vooral met bekendheid en vertrouwen te maken en dat kost tijd.

De visie van nieuwkomers op het lokale ruimtelijke beleid is dat zij vaker dan autochtonen meer natuur wensen en minder nieuwe bedrijventerreinen en woningen. Voor veel nieuwkomers betekent het wonen op het platteland het vinden van rust en ruimte, de vlucht uit de bijenkorf en dat betekent dat zij het landschap willen vrijwaren van nieuwe ontwikkelingen. Nieuwkomers staan vaker positief tegenover natuurontwikkeling, terwijl autochtonen het wat vaker vanuit hun agrarische medebewoners bekijken en onttrekking van agrarische grond ten behoeve van natuur niet altijd nodig vinden.

Bijdrage van nieuwkomers aan het lokale landschap

De bijdrage van nieuwkomers aan het landschap is vrij divers. Landschap is echter een belangrijke vestigingsfactor en mensen komen met veel belangstelling voor het landschap in het buitengebied wonen:

'Zij komen in Reeuwijk voor de plassen en willen dan ook dat de oevers goed onderhouden worden. Wij hebben hier een onderhoudsplan voor natuurvriendelijke oevers. Daar doet men aan mee, of men heeft er wat voor over om dit te laten doen. Zij komen soms naar een IVN-werkdag om advies te krijgen hoe ze hun eigen tuin en oevers moeten onderhouden..... Maar dat doet niet iedereen. Soms zie je de meest afschuwelijke tuinen. Men sloopt de vegetatie, legt een gazon aan dat om de twee weken wordt gemaaid, baggert de rietkragen aan de oever weg om een aanlegsteiger voor het bootje te kunnen maken en maakt er een stadstuin van met veel harde beschoeiing.'

'De twee agrarische natuurverenigingen zijn door boeren opgezet. Hiervan kunnen ook burgers lid worden en de burgerleden zijn vaak nieuwkomers. Zij brengen veel kennis in bij landinrichtingsprojecten, met name bij natuurfuncties. Hun motief is het behoud van een mooie woonomgeving. Voor hen is het ideale beeld daarvan: een boer, koeien in de wei en grutto's.

Mensen zijn vooral bereid om zich voor natuur en landschap in te zetten als het hen zelf raakt. Bijvoorbeeld het eigen erf of doordat het de directe woonomgeving verbetert. Vaak krijgt men in de loop der tijd ook meer oog voor het grotere geheel. Stichting Landschapsbeheer Zeeland wordt vaak door nieuwkomers om advies gevraagd over streekeigen beplanting. Bewoners kunnen ook subsidie krijgen op de aanschaf daarvan. Zowel autochtonen als nieuwkomers maken gebruik van deze optie.

Nieuwkomers zijn ook regelmatig aanwezig op de cursussen 'snoeien hoogstamfruitbomen' en 'Streekeigen erven in Zeeland'. Als vervolg hierop is Stichting Landschapsbeheer Zeeland het initiatief 'Buitenlui Actief' gestart, waarbij er enkele malen per jaar op iemands erf een rondleiding wordt gegeven over wat de eigenaar zoal voor activiteiten onderneemt en/of aan elementen heeft ontwikkeld. Tevens komen er onderwerpen aan de orde zoals het onderhouden van boerentuinen, het herkennen van planten en het houden van dieren. Deelnemers komen vanuit interesse, voor de gezelligheid en vragen elkaar om advies. Voor nieuwkomers en autochtonen vormt het ook een manier om elkaar te leren kennen.

Andere organisaties waar nieuwkomers te vinden zijn, zijn de Vogelwacht en Vereniging Stad en Lande van Schouwen-Duiveland. Deze laatste is vooral gericht op het behoud van cultuurhistorie.

De aanwezige natuur en landschap in een gemeente lijken dus in toenemende mate een verbindend element te vormen tussen de oude en nieuwe bewoners. De interesse van nieuwkomers en ook autochtonen om bij te dragen aan het lokale landschapsbeheer is in eerste instantie door eigen belang ingegeven. De kunst is om die aandacht te verbreden. Gezien de belangstelling voor de woonomgeving, kunnen gemeentelijke overheden met de bewoners meer gezamenlijk aan het ruimtelijke beleid in het buitengebied werken.

Greet Overbeek, Janneke Vader en Michelle van der Elst

Overbeek, M.M.M., J. Vader en M. van der Elst: *Nieuwkomers in het landelijk gebied*. Den Haag, LEI Wageningen UR, 2007